

DOI regisztráció a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központban. A szolgáltatás első évének tapasztalatai

A DOI (Digital Object Identifier) online tartalmak azonosítására szolgáló egyedi azonosító. Segítségével akkor is megtalálható a keresett dokumentum az interneten, ha annak URL-je megváltozik. Ehhez a DOI-t, az URL-t és a metaadatokat egy központi adatbázisban kell regisztrálni, melyet a regisztrációs ügynökségek konzorciuma, az International DOI Foundation működtet.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ DOI regisztráció szolgáltatásának kialakítását a felsőoktatási törvény 2013. január 1-től hatályos módosítása hívta életre. A könyvtár belépett a DataCite szervezetbe, 2014. január óta a felsőoktatási intézmények számára ingyenesen regisztrál a dolgozatokhoz azonosítót.

A szolgáltatást bővítettük, 2014. szeptemberben csatlakoztunk a CrossRef ügynökséghez, és felvettük a kapcsolatot folyóiratok szerkesztőseivel, könyvkiadókkal. 2014-ben 21 partnerünk számára 296 DOI-t regisztráltunk.

Az alábbiakban beszámolunk a szervezetekhez való csatlakozásról, a partnerekkel folytatott tárgyalások és a regisztráció során szerzett tapasztalatokról.

A tudományos kommunikáció hagyományos formája évszázadok óta a szakfolyóiratokban való publikálás. Az internet és a legkülönbözőbb "okos készülékek" nyújtotta lehetőségek a hagyományos kommunikációs csatornák jellemzőit alapjaiban változtatták meg, a közölt tartalmak száma megsokszorozódott. Az új trend azonban új problémát is felvetett: hamar felismerték, hogy az online tartalmak egyértelmű azonosítására van szükség, de megoldandó kérdés a dokumentumok fellelhetőségének folyamatos biztosítása is.

Ezért 1997-ben megalakult az International DOI Foundation, mely ügynökségek konzorciumaként működteti a DOI regisztrációs szolgáltatást.¹ Az első azonosítók regisztrálására 2000-ben volt lehetőség a CrossRef ügynökségnél. 2010-ben pedig létrejött az ISO 26324 szabvány, mely szerint a rendszer azóta is működik.

A DOI (Digital Object Identifier) permanens, egyedi azonosító, segítségével akkor is megtalálható az azonosított tartalom, ha annak URL-je vagy adatai megváltoznak. Ehhez a tartalmak metaadatait, URL-ét és azonosítóját valamely regisztrációs ügynökség rendszerébe kell feltölteni. A DOI-t a kiadók állítják össze, mely két részből áll:

- a prefixből, mely mindig "10." karakterekkel kezdődik, második részében pedig számjegyek azonosítják a kiadót/folyóiratot;
- és a suffixből, mely magát a dokumentumot azonosítja. Alkalmazható karakterek: "0–9", "a–z", "A_Z", "– . _ / " ²

Az így létrejött azonosítót a "http://dx.doi.org/" után a böngészőbe írva juthatunk el az azonosított dokumentumhoz. A regisztrált DOI nem változtatható vagy törölhető, a kapcsolt adatok karbantartása kötelező.

1 DOI System. [online] [2015.02.26.] <<http://www.doi.org/>>

2 DOI Handbook. [online] [2015.02.26.] <http://www.doi.org/doi_handbook/TOC.html>

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ DOI regisztráció szolgáltatásának kialakítását a felsőoktatási törvény 2013. január 1-től hatályos módosítása hívta életre, mely szerint „A doktori értekezést és téziseit elektronikus formában a Magyar Tudományos Művek Tárában, az általánosan elfogadott nemzetközi gyakorlatnak megfelelő (DOI) azonosítóval ellátva, mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni.”³ Mindenekelőtt ez az előírás értelmezésre szorult, mivel a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) nem tárol a közlemények teljes szövegét tartalmazó fájlokat. Az MTA KIK DOI regisztrációs szolgáltatását úgy alakította ki, hogy a dokumentumok hitelessége és hosszú távon való elérhetősége biztosított legyen: a PhD dolgozatokat az MTMT Repozitórium Minősítő Bizottsága⁴ által minősített repozitóriumban kérjük elhelyezni, az erre mutató URL-t kell a DOI-hoz kapcsolni és az így létrejött azonosítót rögzíteni az MTMT rekordba.

Jelenleg 9 DOI regisztrációs ügynökség létezik, melyek az International DOI Foundation konzorciumba tömörülve működtetik a rendszert.⁵ Az egyes ügynökségek szolgáltatásai eltérőek, más-más dokumentumtípusra, kiadói körre specializáltak. A PhD dolgozatok DOI-val való azonosítására a DataCite⁶ szolgáltatását ítéltük legmegfelelőbbnek, így ehhez a szervezethez csatlakozott a könyvtár. A tagság éves díját az Emberi Erőforrás Minisztérium támogatása biztosítja, ezért a partnerek számára a DataCite rendszerébe való DOI regisztráció ingyenes.

Az ügynökséghez való csatlakozás után megállapodást kötöttünk a szolgáltatást igénylő felsőoktatási intézményekkel, melyben az együttműködés kereteit rögzítettük. Eszerint a felsőoktatási intézmény hiteles adatokat szolgáltat a disszertációkról, annak teljes szövegét az MTMT Repozitórium Minősítő Bizottsága által minősített repozitóriumban helyezi el, az MTA KIK pedig ingyenesen biztosítja a DOI regisztráció szolgáltatást a partner számára. Az azonosító regisztrációján kívül arra is lehetőség van, hogy a dolgozatokat a REAL-PhD-ban⁷ helyezték el azok a partnerek, melyek nem működtetnek repozitóriumot. A REAL-PhD-ba archiváló felsőoktatási intézmények rekordjait a DART Europe aggregálja, így a disszertációk adatai az E-theses Portal-ban is megtalálhatóak.⁸

3 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 53/A. § 2. [online] [2015.02.26.]
<http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV>

4 MTMT Repozitórium Minősítő Bizottsága és minősített repozitóriumok listája. [online] [2015.02.26.]
<<https://www.mtmt.hu/repozitorium-minosito-bizottsag>>

5 DOI regisztrációs ügynökségek. [online] [2015.02.26.] <http://www.doi.org/registration_agencies.html>

6 DataCite. [online] [2015.02.26.] <<https://www.datacite.org>>

7 REAL-PhD. [online] [2015.02.26.] <<http://real-phd.mtak.hu>>

8 DART Europe E Theses Portal. [online] [2015.02.26.] <<http://www.dart-europe.eu/>>

A megállapodás aláírása után az MTA KIK kiadja a partner számára az ún. DOI prefixet. Ez a DOI állandó előtagja, mely az adott intézményt azonosítja. A DOI suffixet, ami a dolgozatot azonosítja, az intézmény maga képzí. A képzés javasolt formája:

[prefix]/[intézmény rövidítése].[cím odaítélésének dátuma].[sorszám]

(pl. 10.13146/OR-ZSE.2013.001)

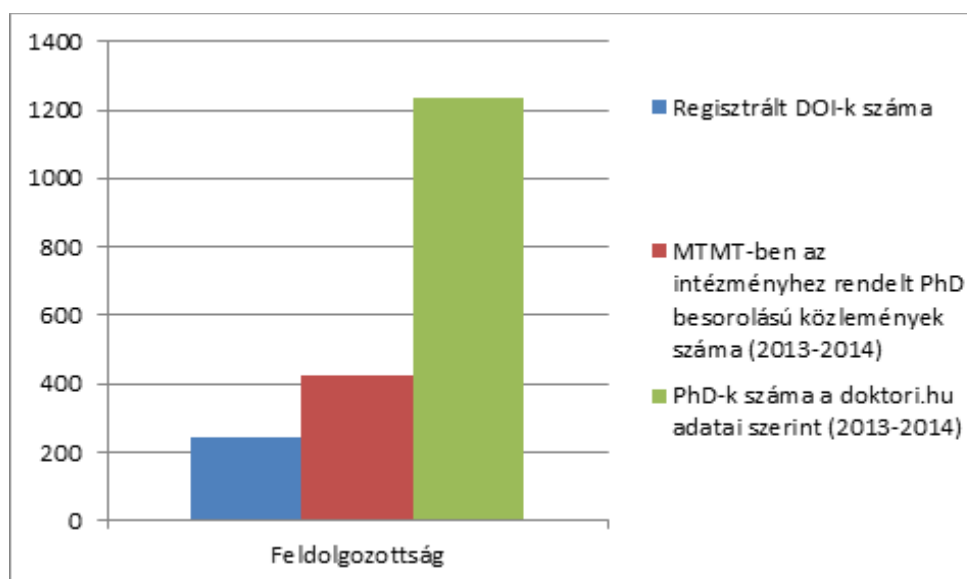
Természetesen el lehet ettől térni, van olyan partnerünk, aki nem a cím odaítélésének dátumát használja a DOI képzéséhez és olyan is, aki az egyetem érintett karát is feltünteti az azonosítóban. Azt azonban mindig hangsúlyozzuk, hogy a regisztrációs ügynökség kifejezett kérése, hogy más nyilvántartás során keletkezett azonosítót ne tartalmazzon a DOI.

Összeállítottunk egy feldolgozási munkafolyamat javaslatot is, mely biztosítani hivatott, hogy csak olyan disszertációhoz történjen DOI regisztráció, melynek védeése sikeres volt:

Miután az egyetemi könyvtár megkapja a védett disszertáció adatait (védeés dátuma, diploma dátuma) és a nyomtatott példányt, összeállítja a DOI-t, melyet bevezet mind a nyomtatott, mind az elektronikus példányba. Erről értesíti a doktori iskolát, a tanszéket és a végzett hallgatót is. Mivel a DOI tanúsítja a sikeres védeés tényét a dolgozaton, minden korábban online elhelyezett elektronikus példányt ekkor le kell cserélni (pl. doktori iskola honlapja, doktori.hu). Ezután kerül sor a dolgozat adatainak MTMT-ben való rögzítésére, a külső azonosítók között a repozitóriumban elhelyezett példányra mutató linkkel és a DOI-val. Ezek ismeretében tudja elvégezni az MTA KIK munkatársa a DOI regisztráció során az adatok ellenőrzését, majd ha minden kifogástalan, az azonosító élesítését. Az adatok feltöltését követően 5 percen belül a DOI-k működnek, ennek segítségével az intézmény 4-es MTMT adminisztrátora hitelesíti az adatbázisban a rekordokat. A dolgozatok adatai a DOI regisztráció során az ügynökség adatbázisába is bekerülnek.⁹

Az MTA Könyvtár és Információs Központ 2014 január óta biztosítja a DOI regisztráció lehetőségét a felsőoktatási intézmények számára. Jelenleg 10 partnerünk veszi igénybe a szolgáltatást, számukra 2014-ben összesen 256 db DOI azonosítót regisztráltunk. A 2013-2014-es dolgozatok retrospektív feldolgozása folyamatos, a munka méreteit jól érzékelteti az alábbi ábra:

9 DataCite Metadata Search. [online] [2015.02.26.] <<http://search.datacite.org/ui>>

A PhD disszertációk DOI azonosítóval való ellátottsága
az MTA KIK DOI regisztráció szolgáltatását igénybe vevő felsőoktatási intézmények adatai alapján

Nem csak PhD dolgozatok számára regisztrálunk DOI azonosítókat a DataCite ügynökség rendszerébe. Van néhány kiadó partnerünk, melyek ezt a szolgáltatást választották könyvek és folyóiratcikkek azonosításához, de adatállományokra is regisztráltunk már DOI-t.

A hazai kiadók, szerkesztőségek is felismerték a DOI rendszer előnyeit, ám számos tudományos orgánumnak nem nyílt lehetősége csatlakozni, mivel az ügynökségek szolgáltatásainak használatát meg kell finanszírozni. Ezért a DOI regisztrációs szolgáltatást bővítettük, 2014. szeptemberben csatlakoztunk a CrossRef ügynökséghez,¹⁰ és felvettük a kapcsolatot folyóiratok szerkesztőségeivel, könyvkiadókkal. A szolgáltatás igen pozitív fogadtatásra talált, 2014-ben 3 partnerünk számára 37 db DOI-t regisztráltunk, jelenleg már 25 partnerrel dolgozunk együtt. Az ügynökséghez való csatlakozás éves díját az MTA KIK átvállalja a szerkesztőségektől, de a DOI regisztráció kapcsán más költség is felmerül,¹¹ ill. az előírt kötelezettségeket sem tudja minden érintett teljesíteni. Ezért további 6 folyóirat számára a DataCite ügynökség rendszerében regisztrálunk DOI azonosítókat. Azonban míg a DataCite-nál regisztrálható DOI csak az azonosíthatóságot és a hozzáférhetőséget biztosítja a cikkek számára, a CrossRef ennél többet nyújt.

A CrossRef ügynökség kifejezetten tudományos közlemények számára megfelelő szolgáltatást alakított ki. A kötelezettség, amit sajnos nem minden szerkesztőség tud felvállalni, az ún. Cross-Linking,¹² mely azt jelenti, hogy az irodalomjegyzékben szereplő tételek mindegyikében linkként kell feltüntetni a szintén a CrossRef rendszerben regisztrált

10 CrossRef. [online] [2015.02.26.] <<http://www.crossref.org/>>

11 CrossRef Fees. [online] [2015.02.26.] <http://www.crossref.org/02publishers/20pub_fees.html>

12 Publisher Rules. [online] [2015.02.26.] <http://www.crossref.org/02publishers/59pub_rules.html>

DOI azonosítókat. Az ellenőrzés nem kevés időt követel, de könnyíthet a szerkesztőség terhén, ha kéri a kéziratban a DOI azonosítók feltüntetését a szerzőktől. Ezen kívül pedig a CrossRef adatbázisa is rendelkezésre áll.¹³ A befektetett munka előnye, hogy mivel a Cross-Linking valamennyi tag számára kötelező, a hazai CrossRef DOI-val rendelkező folyóiratokra mutató linkek keletkezhetnek nemzetközi lapokban, ami növeli a folyóirat láthatóságát, ezáltal pozitív hatással lehet az idézettségére is.

A szolgáltatást együttműködési megállapodás aláírását követően vehetik igénybe a szerkesztőségek. Ebben rögzítjük, hogy az MTA KIK a mindenkorai díjszabás szerint regisztrálja a DOI azonosítókat a CrossRef rendszerébe, a szerkesztőség hiteles adatokat szolgáltat a cikkekről, értesíti az MTA KIK-et, ha a cikkek adatai vagy elérhetősége megváltozik, vállalja, hogy a folyóiratcikkek irodalomjegyzékében szereplő tételeket linkekkel látja el a Membership Rules-ban foglalt Cross-Linking szabályai szerint és valamennyi közlemény teljes szövegét archiválja egy az MTMT Repozitórium Minősítő Bizottsága által minősített repozitóriumban. Az archiválás igen lényeges, hiszen ha valamiért hosszú ideig nem elérhető vagy megszűnik a folyóirat honlapja, akkor a DOI-khoz kapcsolt linkeket módosítani kell, hogy a teljes szövegek továbbra is hozzáférhetőek legyenek.

A kialakított munkamenet rendkívül hasonló a disszertációk regisztrációs folyamatához: Az együttműködési megállapodás aláírását követően a DOI prefixet az MTA KIK megküldi a szerkesztőségnek. Ennek birtokában a partner önállóan képi a suffixet. A DOI javasolt felépítése:

[prefix]/[folyóirat rövid elnevezése].[kötet vagy megjelenés éve].[füzet].[cikk azonosítója
vagy kezdő oldalszáma]

(pl. 10.17111/FragmPalHung.2014.31.117)

Miután a szerkesztőség jelzi, hogy az adott folyóiratszám megjelent a honlapon, 3 napon belül élesítjük az azonosítókat.

A CrossRef a DOI regisztráció mellett más szolgáltatásokat is nyújt a partnerek számára, mint például az idézettség követésére hivatott CrossMark.¹⁴ Akár a kiadó veszi igénybe közvetlenül az ügynökségtől a későbbiekben az ilyen szolgáltatásokat akár az MTA KIK bővíti majd ilyen irányban az igénybe vehető lehetőségeket, a DOI regisztráció az első lépés a láthatóság növelése és az automatizált feldolgozhatóság felé.

Bilicsi Erika
MTA KIK

13 CrossRef Metadata Search. [online] [2015.02.26.] <<http://search.crossref.org>>

14 CrossMark. [online] [2015.02.26.] <<http://www.crossref.org/crossmark/index.html>>